

УДК 378:37.03

Л. М. Пелепейченко

ПОНЯТТЯ «МАСОВА СВДОМІСТЬ» У ПРОЄКЦІЇ НА ПРОФЕСІЙНЕ УГРУПОВАННЯ ВІЙСЬКОВИКІВ

У статті доведено, що поняття «масова свідомість» у проєкції на соціальні угруповання різного типу набуває інших змістових і структурних характеристик, отже, названий термін стосовно соціальних угруповань не є коректним. Для соціальних угруповань обґрунтовано термін «колективна свідомість», що розглядається як варіант основного терміну, спроєктованого на соціальні групи. Змодельовано когнітивні структури понять масової свідомості і колективної свідомості професійного угруповання військових, виявлено спільні та відмінні ознаки. Окреслено напрями дослідження колективної свідомості військовиків.

К л ю ч о в і с л о в а : масова свідомість, колективна свідомість, маси, когнітивна структура масової свідомості, когнітивна структура колективної свідомості.

Постановка проблеми. Поняття «масова свідомість» вивчається вже протягом століть, і все ж увага до нього не зменшується, а зростає. Масову свідомість вивчають у філософії [1 – 4], соціології [5 – 8], психології, зокрема в соціальній психології [9; 10; 11], політології [12; 13], теорії комунікації [14; 15; 16]. На тлі такого широкого переліку наукових праць з масової свідомості помітною є одна прогалина: мало уваги приділяється питанню про варіювання поняття «масова свідомість» у проєкції на соціальні угруповання різного типу. У теоретичних джерелах термін «масова свідомість» часто використовують стосовно окремих соціальних груп [9; 15], хоча таке використання суперечить визначенню поняття «маси» і вносить деяку плутанину в інтерпретацію ключового терміна. Відмінності між масовою свідомістю у загальновідомому значенні цього терміна і свідомістю окремих соціальних спільнот стосуються і структури свідомості, і її змісту, і джере формування, і методів комунікативного впливу, спрямованого на формування свідомості або її корекцію. Отже, уточнення поняття «масова свідомість» у проєкції на різні соціальні угруповання є актуальним і важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Беззаперечним вважаємо твердження, що поняття масової свідомості перебуває на перетині різних наук і вимагає синергетичного підходу до наукових розвідок кожної з них. Реалізуючи синергетичні засади дослідження, звернемося до інтерпретацій названого поняття, поданих у наукових працях різних сфер пізнання та в лексикографічних джерелах, які акумулюють когнітивний досвід нації.

В енциклопедії сучасної України дається таке визначення: «Масова свідомість – особливий вид суспільної свідомості, що відображає знання, уявлення, норми, цінності та зразки поведінки, притаманні значним неструктурованим множинам людей» [17]. Схожі визначення подані в інших джерелах [1; 2; 9; 15] – в них лише конкретизуються окремі ознаки, як-то носій масової свідомості (маси), способи формування. Так, О. М. Дроздовська уточнює термін «неструктурована множина людей», називаючи згадану множину масами: «це особливий, специфічний вид суспільної свідомості, який характерний неструктурованій кількості людей – масам» [2, с. 121]. З наведеної цитати випливає, що структурована соціальна спільнота вже не може кваліфікуватися як «маси», бо маси неструктуровані. Узагальнивши результати досліджень науковців переважно в галузі філософії і частково у сфері соціальних комунікацій, О. М. Дроздовська показує специфіку аналізованого феномена у порівнянні з іншими видами суспільної свідомості, визначає основні характеристики масової свідомості, підходить до вивчення [2, с. 121]. Л. М. Городенко розглядає назване поняття з позицій соціальних комунікацій і акцентує увагу на ролі комунікативної взаємодії у формуванні масової свідомості [15]. У філософському словнику за редакцією В. Шинкарука відтворено уявлення

про масову свідомість з акцентуацією на її носіїв: «... масова свідомість – це рівень суспільної свідомості, суб'єктами якого виступають великі людські спільноти, що становлять більшість населення (маси)» [3, с. 352]. Як видно з визначення, автор не включає до поняття «маси» соціальні спільноти, які не становлять більшість населення, тобто різні угруповання. Зауважимо, що в працях зарубіжних науковців використовується переважно термін «колективна свідомість» [5; 6; 11]; іноді – терміни «спільна свідомість» [4], «соціальна свідомість» [7], «громадська свідомість» [13], «масова свідомість» [16].

Узагальнивши підходи до аналізу поняття «масова свідомість», виокремлюємо основні питання, що потребують уточнення: якою мірою термін «масова свідомість» поширюється на різні соціальні угруповання; наскільки збігається структура масової свідомості більшості населення і різних соціальних угруповань; схожі для названих спільнот і відмінні джерела та способи формування і багато інших.

Мета статті – обґрунтувати специфіку трансформації поняття масової свідомості у проєкції на професійне угруповання військовиків.

Виклад основного матеріалу. Трансформацію аналізованого поняття розглядаємо як його варіювання, зумовлене зміною типу носія ознаки «масова свідомість». Передусім зауважимо, що, звертаючись до питання про масову свідомість, дослідник фактично стикається із зачарованим колом. Навряд чи можна заперечувати думку О. М. Дроздовської, яка відзначала: «Вирішити проблему зі структуруванням масової свідомості зовсім не можливо, поки не вирішене питання про те, що є сама масова свідомість» [2, с. 126]. Проте різноманітність поглядів і визначень поняття «масова свідомість» не вселяють оптимізму щодо скорого вирішення аналізованої проблеми, отже, і з'ясування структури феномена. Тим часом завдання визначення структури поняття постає як нагальне, на що звертала увагу О. М. Дроздовська: «Сьогодні питання структурування масової свідомості є найменш розробленим, хоча вирішення його нині надзвичайно актуальне, оскільки, знаючи структуру й розуміючи механізми функціонування масової свідомості, можна регулювати процес впровадження в масову свідомість цінностей і уявлень» [там само]. Вихід із зачарованого кола вбачаємо у «гармонізації дефініцій», а саме: спираючись на положення, які визнають усі дослідники, можна змодельовати когнітивну структуру поняття «масова свідомість»; при цьому причину відмінностей у позиціях науковців розглядати як актуальне варіювання ознак основного поняття, що є спільними у науковців.

Модельовати когнітивну структуру поняття «масова свідомість» будемо, відштовхуючись від інформації про аналізований термін, викладеної вище. Аналіз здійснюватимемо за трьома векторами: за значенням словосполучення, що номінує аналізований термін «масова свідомість» (1); за значенням компонентів «свідомість» (2) і «масова» (3).

1. Основний структурний елемент поняття «масова свідомість», який зафіксовано у всіх визначеннях, – «вид (рівень) суспільної свідомості». Не ставлячи за мету дискусії з приводу уточнення ознаки «вид» чи «рівень», надамо перевагу номінативу «вид», бо, по-перше, він використаний у більшості дефініцій, по-друге, термін «рівень» потребує наукового витлумачення, виокремлення ознак, які розмежовують рівні свідомості. Семантичне наповнення компонента «вид суспільної свідомості» моделюємо за ознакою «зміст відображення в концептуальній картині світу». І тут спостерігаємо доволі широкі міжконцептуальні зв'язки аналізованого поняття, зафіксовані у всіх дефініціях: «знання, уявлення, норми, цінності та зразки поведінки...». Моделюючи когнітивну структуру аналізованого феномена, неминуче доходимо до висновку про необхідність осмислення шляхів формування масової свідомості. І тоді з'являється ще один ланцюг міжконцептуальних зв'язків – джерела формування масової свідомості. Оскільки інформація джерел потрапляє до свідомості мас у той чи інший спосіб, ще один концепт, пов'язаний з аналізованим, – способи формування масової свідомості, який і визначає напрям наукового пошуку – виявлення таких способів і оцінювання їхньої ефективності. Отже, аналіз терміна у формі словосполучення дає підстави виокремити такі структурні елементи поняття: зміст відображення у свідомості мас картини світу, джерела формування, способи формування.

2. Звернемося до тлумачення значення синтаксично ключового компонента аналізованого терміна – «свідомість». В академічному словнику української мови в 11 томах дається чотири значення аналізованого слова. З терміном «масова свідомість» співвідносяться лексико-семантичний варіант 1 (ЛСВ-1) разом із відтінком та ЛСВ-3 разом із відтінком: «ЛСВ-1. *філос., псих.* Процес відображення дійсності мозком людини, який охоплює всі форми психічної діяльності й зумовлює цілеспрямовану діяльність людини. // Психологія, а також політичні, філософські, релігійні, мистецькі та інші погляди людей як представників певних суспільних класів... ЛСВ-3: Ясне розуміння, усвідомлення чого-небудь. // Розуміння, усвідомлення суспільного життя людиною як представником певного

суспільного» [18, с. 77]. Зміст виокремлених дефініцій свідчить, що основні ЛСВ стали опорними для формування основного структурного елемента когнітивної структури терміна «масова свідомість», а саме – змістового наповнення, а відтінки акцентували структурний елемент «носії ознаки», тобто «маси». Схожі визначення подані і в сучасних словниках [19, с. 1297].

3. Розглянемо синтаксично залежний структурний компонент терміна – «масова». Саме він і вказує на носія ознаки. Стосовно цього компонента важливо встановити ідентифікаційні ознаки, що відмежовують маси від інших соціальних угруповань. Орієнтуючись на визначення, подані вище, та інші, що наведені у згаданих теоретичних джерелах, вважаємо, що до таких ознак належать: неструктурованість; неможливість визначити кількість носіїв ознаки; більшість населення; невизначеність або відмінність життєвих установок та ціннісних пріоритетів. Виявлений перелік ідентифікаційних ознак свідчить, що структурний елемент «носії ознаки», тобто «маси», потребує уточнення у проєкції на різні соціальні угруповання. Уточнення терміна зумовлене розмитістю і навіть деякою нетермінологічністю значення слова «маси». У великому тлумачному словнику української мови дається 6 значень слова «маса». Лексико-семантичний варіант, від якого утворилося словосполучення «масова свідомість» дається під номером 6 у такому формулюванні: «*перев. мн.* Велика сукупність людей, широкі кола трудящих, населення» [19, с. 648]. У побутовому спілкуванні таке визначення можна прийняти, проте, наукове тлумачення поняття є явно недостатнім. У наукових працях даються уточнення, але кожний дослідник фіксує тільки ті ознаки, які пов'язані з метою його аналізу. Так, Л. М. Городенко відзначає: «... під масами можна розуміти спільність людей, яка змінюється на різних етапах історичного розвитку» [15, с. 6]. Викладена думка є беззаперечною, і все ж вона не несе інформації про ідентифікаційні ознаки аналізованого поняття: на різних етапах історичного розвитку змінюється будь-яка соціальна група – не тільки маси. Іноді в теоретичних джерелах з'являються дискусійні твердження. У праці Л. М. Городенко дається доповнення до характеристики словосполучення «масова свідомість»: «Масова свідомість існує на рівні великих груп. Причому до уваги тут беруться частіше групи, що виникають стихійно, існують короткочасно: юрба, соціальні рухи» [там само, с. 63]. Іншими словами, за спостереженнями авторки, про натовп та про соціальні рухи пишуть частіше, ніж про свідомість нації загалом. Можливо, так воно і є, проте, виникає питання: наскільки правомірно називати соціальні угруповання масами, адже соціальні угруповання мають не всі ознаки, наведені вище, зокрема: «неструктурована кількість людей», не говорячи вже про ознаку «більшість населення».

У праці В. Різуна [14] ретельно проаналізовано дефініції названої лексеми в різних джерелах і зроблено висновок: «"маса" ("маси") вживається як дане, на рівні прийнятого, звичного, самого по собі зрозумілого факту, без належного пояснення» [14, с. 15]. Наш аналіз підтвердив висновки автора. З огляду на те, що, досліджуючи питання про формування масової свідомості, важко обійтись без опори на тлумачення аналізованого слова, будемо ігнорувати деяку нетермінологічність дефініцій і орієнтуватися на виділені вище ідентифікаційні ознаки, а також на узагальнене визначення, зроблене на основі аналізу тлумачних словників і наукових розвідок. Отже, маси – це *безструктурна сукупність людей невизначеної кількості, різних за галузями діяльності, соціальним статусом, життєвими установками і ціннісними пріоритетами*. Подане визначення пояснює, чому необхідно внести термінологічні уточнення, якщо йдеться про різні соціальні угруповання. Розглянемо це питання на прикладі проєкції поняття масової свідомості на соціальні угруповання за ознакою професії. Передусім зауважимо, що жодне професійне угруповання не відповідає ідентифікаційним ознакам поняття «маси». Всі вони мають чітку структуру, цілком визначену кількість, соціальний статус, спільну галузь діяльності і схожі професійні ціннісні пріоритети. Всі професійні спільноти мають тотожний перелік типів ознак, притаманних еталонному професійному стереотипу, відрізнитися може лише семантичне наповнення ознак: професійний ціннісний пріоритет військовиків – захист країни, народу; вчителів – навчання і виховання дітей; лікарів – збереження здоров'я людей, успішне лікування тощо. Професійні спільноти – це не безструктурні множини людей, а сукупність колективів. Структурованими є і політичні партії, можуть мати структуру і соціальні рухи. Отже, логічно стверджувати, що стосовно соціальних угруповань доцільно використовувати термін не «масова свідомість», а «колективна свідомість».

З'ясуємо сутність відмінностей між структурними елементами поняття «масова свідомість» і його варіанту за ознакою носія свідомості. Почнемо з основного – «зміст відображення в концептуальній картині світу», тобто знання, уявлення, норми, цінності та зразки поведінки. До кожного з поданих ключових слів поставимо питання, відповіді на які і будуть слугувати своєрідними векторами аналізу.

«Знання», «уявлення» – доволі широкі поняття, що включають велику кількість сфер пізнання і об'єктів уявлень. Зрозуміло, що далеко не всі сфери і об'єкти стосуються масової свідомості. Отже, передусім варто уявити питання: знання, уявлення про що? Норми встановлюються соціумом стосовно етики, моралі, права і т. ін. Ясно, що не всі норми стосуються масової свідомості. Які з них мають бути об'єктом аналізу у вирішенні заявленої проблеми? Щодо цінностей, очевидно, йдеться про духовні пріоритети суспільства. Але ж їх теж дуже багато. Чим керуватися у їх виборі для дослідження проблеми формування масової свідомості? Уточнення потребує і словосполучення «зразки поведінки». Чиєї поведінки, в яких ситуаціях?

Структурний елемент «джерела формування масової свідомості» пов'язаний з такими поняттями: «стихийне формування», «формування в результаті впливу ззовні». Останнє з названих понять поширює міжконцептуальні зв'язки у двох напрямках: 1) суб'єкти комунікативного впливу: окрема особистість; засоби масової інформації (ЗМІ) – телебачення, Інтернет і т. ін.; засоби масової комунікації (ЗМК) – художня література, мистецтво, кінематографія; 2) способи комунікативного впливу. Подамо схарактеризовану когнітивну структуру поняття «масова свідомість» схематично (рисунок 1).

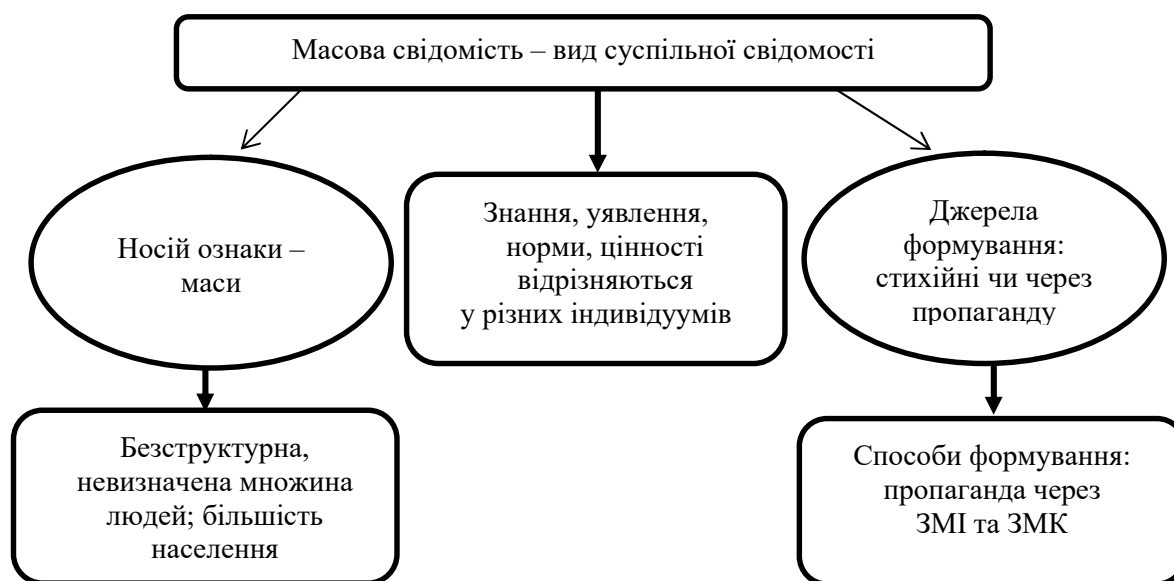

Рисунок 1 – Когнітивна структура поняття «масова свідомість»

Подана когнітивна структура дає підстави виокремити такі ідентифікаційні ознаки поняття «масова свідомість»: вид суспільної свідомості; знання, уявлення, норми, цінності; носій ознаки – маси; джерела формування: стихійні чи через комунікативний вплив ззовні.

Розглянемо когнітивну структуру колективної свідомості одного із професійних угруповань – військовослужбовців.

Зауважимо, що в окремих іноземних джерелах словосполучення «колективна свідомість» трактують дещо по-іншому: як колективізм [20]; як угруповання, що перебуває під впливом однієї ідеї [5]. У нашому дослідженні значення названого терміна інтерпретуємо більш широко: *колективна свідомість військовослужбовців – це вид суспільної свідомості, зміст і структура якої зумовлені особливостями професії військового і виражаються в еталонному стереотипі професійної особистості військовика*. Наведене тлумачення зумовлює, по-перше, зміни когнітивної структури колективної свідомості військовослужбовців, порівнюючи з масовою свідомістю, по-друге, уточнює напрями наукового пошуку. З'ясуємо, які елементи когнітивної структури колективної свідомості військових змінилися, а які залишилися без змін (рисунок 2). Тип основного структурного елемента (зміст відображення в концептуальній картині світу) залишається без змін, але уточнюється його семантичне наповнення. На подані вище питання «знання, уявлення – про що» даємо відповідь, орієнтуючись на дискурсивні практики військовиків та на риси еталонного стереотипу професійної особистості військовослужбовця [21; 22]. Дискурсивні практики військових пов'язані із захистом своєї країни від посягань ворогів, з обороною і безпекою громадян. Отже, колективна свідомість військовика охоплює, по-перше, сукупність знань і уявлень про способи захисту та оборони країни, по-друге, про моральні якості особистості, потрібні для здійснення професійних функцій.

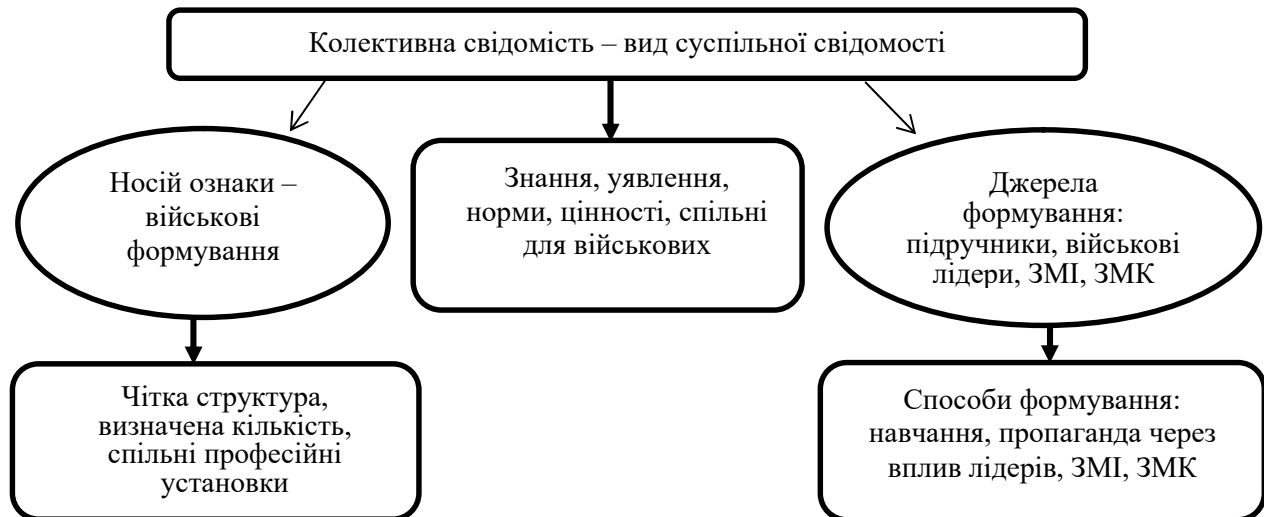

Рисунок 2 – Когнітивна структура поняття «колективна свідомість військовослужбовців»

Традиційно вважається, що військові мають бути поза політикою. Проте мовний вираз «бути поза політикою» ні в якому разі не можна тлумачити як «бути аполітичним». Бути поза політикою означає не належати до жодної партії, до будь-якого соціального, зокрема і власне політичного руху. Однак вторгнення ворога на територію держави завжди пов'язане з вирішенням політичних проблем, що виникають на міжнародному рівні. З огляду на основну професійну функцію військових – захист країни від посягань ворога, військові не можуть бути осторонь політичних проблем, тому обізнаність із ними – одна із складових колективної свідомості аналізованого професійного формування. Еталонний стереотип професійної особистості військового не залишиться осторонь і деяких внутрішніх політичних, правових та моральних проблем, як-от: корупції, перевищення професійних повноважень, зловживання соціальним статусом і т. ін. Викладені та інші суміжні з ними знання мають глибоко вкорінитися в колективну свідомість військових – всі вони пов'язані не тільки з когнітивною інформацією, а і з аксіологічною. У відповіді на питання, чим керуватися у виборі духовних цінностей, вирішуючи проблему формування колективної свідомості військовиків, доцільно орієнтуватися на методичну літературу з підготовки майбутніх офіцерів [20; 23; 24] та з підготовки офіцерів НАТО [25].

Стосовно другого елемента – «носій ознаки», необхідно відтворити еталонний стереотип професійної особистості офіцера. Важливість еталонів у колективній професійній свідомості важко переоцінити: вони моделюють поведінку особистості в будь-якій ситуації, виступають як ідеал, на який рівняється молоде поповнення військового колективу. Питання про еталонний стереотип особистості військового як не тільки національного, а й інтернаціонального стереотипу розглядалося в теоретичних джерелах [22; 26], тому в цій статті лише відзначимо, що відповідна інформація стосується основного елемента структури.

Третій структурний елемент – джерела формування колективної свідомості військовослужбовців, має і спільні, і відмінні ознаки з джерелами формування масової свідомості українців. До спільних відносимо такі джерела: ЗМІ (телебачення, друковані видання і особливо – соціальні мережі Інтернету); ЗМК (художня література, мистецтво і особливо – кіно). Специфічними для формування колективної свідомості військовослужбовців є такі джерела: особистий вплив командирів у межах підрозділів і на вищих рівнях; підручники та посібники для військових. Спільні й відмінні риси фіксуємо і в способах формування колективної свідомості. Спільні риси: необхідність пропаганди ідей, що відповідають ціннісним пріоритетам цивілізованого світу. Авторка відкидає негативний ореол значення слова «пропаганда», корені якого йдуть від радянських часів, і розуміє її як спосіб впливу на громадську думку з метою популяризації ціннісних пріоритетів цивілізованого світу. Специфічними є методи формування колективної свідомості військовослужбовців: інтерактивний характер цієї роботи і діяльнісний підхід.

Висновки

Проблема формування масової свідомості у проєкції на соціальні угруповання є важливою і в теоретичному, і в практичному плані: теоретичний план стосується уточнення сутності поняття, а практичний – розроблення ефективних методів комунікативного впливу з метою формування чи корекції колективної свідомості професійних формувань. Спільні ознаки понять масової і колективної свідомості – родова віднесеність (обидва поняття означають вид суспільної свідомості) та окремі джерела і способи формування (ЗМІ, ЗМК). Відмінності стосуються змістового наповнення когнітивної структури, а саме: зміст знань, уявлень, цінностей, норм поведінки (для професійних угруповань вони зумовлені специфікою професій); носії ознаки (безструктурне утворення невизначеної кількості з різними ціннісними пріоритетами та життєвими установками – чітко структурована сукупність колективів, об'єднаних ціннісними пріоритетами, зумовленими фахом); джерела і способи формування (для професійних колективів впливовий потенціал дидактичної літератури та роль особистості лідера). Поняття колективної свідомості можна розглядати як варіант поняття масової свідомості, що реалізується у проєкції на соціальні угруповання.

Перспективи дослідження заявленої теми вбачаємо у виявленні специфіки колективної свідомості інших професійних угруповань, а також соціальних угруповань, виокремлених за іншими ознаками.

Перелік джерел посилання

1. Ісакова О. І. Масова свідомість як владна технологія: сутність і механізми реалізації. *Регіональні студії*. 2018. № 12. С. 57 – 61. URL: <http://surl.li/nmdjj> (дата звернення: 11.02.2023).
2. Дроздовська О. М. Понятійно-категоріальний апарат масової свідомості як різновиду суспільної свідомості. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2009. Вип. 39. С. 121 – 138. URL: <http://surl.li/nmdjs> (дата звернення: 18.02.2023).
3. Філософський словник / за ред. В. Шинкарука. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
4. Pettit P. Consciousness Incorporated. *Journal of Social Philosophy*. 2018. № 49. P. 12 – 37. URL: <http://surl.li/nmdkr> (дата звернення: 21.04.2023).
5. Elgin D. *Collective consciousness and cultural healing*. San Anselmo: Alonzo Environmental Printing, 1997. 48 p. URL: <http://surl.li/nmdkw> (дата звернення: 11.08.2023).
6. Allan C. Collective Consciousness and the Social Brain. *Journal of consciousness studies*. 2008. URL: <http://surl.li/nmdlh> (дата звернення: 16.03.2023).
7. Schlitz M., Vieten C, Miller E. Worldview Transformation and the Development of Social Consciousness. *Journal of consciousness studies*. 2010. № 7. С. 18 – 36. URL: <http://surl.li/nmdly> (дата звернення: 18.05.2023).
8. Barsamian D. *Propaganda and the public mind: Conversations with Noam Chomsky*. London: Pluto Press London, 2001. 258 p. URL: <http://surl.li/nmdmy> (дата звернення: 21.08.2023).
9. Слюсаревський М. М. Маса як об'єкт соціально-психологічного пізнання: розпорошений стан і феномен сконцентрованості. *Проблеми політичної психології*, 2018. Вип. 7 (21). С. 3 – 29. URL: <https://doi.org/10.33120/popv21i1.42>. (дата звернення: 24.06.2023).
10. Циба В. Теоретичні засади соціальної психології: системний підхід : монографія. Київ : ун-т Україна, 2011. 359 с.
11. Salk P. L. Individual and Collective Consciousness as the Basis for Sustainable Development. URL: <http://surl.li/nmdnx> (дата звернення: 20.04.2023).
12. Політологія у запитаннях і відповідях – 2020 : політолог. слов. URL: <http://surl.li/nmdog> (дата звернення: 28.07.2023).
13. Shah G. Identity, Communal consciousness and Politics. 1994. № 19. P. 1133 – 1140. URL: <http://surl.li/nmdov> (дата звернення: 10.08.2023).
14. Різун В. Маси. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 264 с.
15. Городенко Л. М. Поняття «масова свідомість»: принципи формування і демасифікації. *Українське журналістикознавство*. 2013. Вип. 14. С. 62 – 66. URL: <http://surl.li/nmdpr> (дата звернення: 30.05.2023).
16. Nordenstreng K. From mass media to mass consciousness. *Mass media policies in changing cultures*, 1977. 285 p. URL: <http://surl.li/nmdqg> (дата звернення: 30.08.2023).
17. Стегній О. Г. Масова свідомість. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба та ін. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2018. URL: <http://surl.li/nmdre> (дата звернення: 20.09.2023).
18. Словник української мови : у 11 т. Т. 9, 1978. С. 77. URL: <http://surl.li/nmdro> (дата звернення: 04.08.2023).

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
20. Макнаб К. Психологічна підготовка підрозділів спеціального призначення. Київ, 2002. 384 с. URL: <http://surl.li/nmdzb> (дата звернення: 06.08.2023).
21. Комунікативна особистість військовослужбовця Національної гвардії України в сучасному соціальному контексті : монографія / за ред. Л. М. Пелепейченко. Харків : НА НГУ, 2014. 221с.
22. Pelepeichenko L., Podufalova T. Linguistic and Communicative Factors in the Formation and Destruction of Professional Military Officer Stereotypes. *SKASE Journal of Literary and Cultural Studies [online]*. 2020. Vol. 2. No. 2. P. 41 – 58. URL: <http://surl.li/nmdyj>.
23. Ranger Handbook. Ranger training brigade. United States Army Infantry School Fort Benning, 2011. 252 p.
24. Webfoot Warrior Battalion Cadet Handbook. University of Oregon ROTC. Department of Military Science, 2003. 30 p.
25. Generic Officer Professional Military Education. Reference Curriculum, 2011. 98 p.
26. Пелепейченко Л. М., Ревуцька С. М., Рибяк В. В. Ціннісні пріоритети професійної комунікативної культури українських військових: інтернаціональні і національно-специфічні ознаки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Філологія. Соціальні комунікації*. Сімферополь, 2020. Т. 31 (70). № 3. Ч. 2. С. 35 – 41.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2023 р.

UDC 378:37.03

L. Pelepeichenko

THE CONCEPT OF «MASS CONSCIOUSNESS» IN THE PROJECTION ONTO PROFESSIONAL GROUPING OF THE MILITARY

The article examines the issue of variation of the concept of mass consciousness in the projection onto social groups. It has been proven that the term "mass consciousness" in the projection on social groups is not correct and needs clarification. The aim of the research is to substantiate the specifics of the transformation of the mentioned concept in relation to the professional grouping of the military. The transformation of the analyzed concept is considered as its variation determined by the type of bearer of the attribute "mass consciousness". A cognitive-semantic approach with the use of elements of conceptual analysis is adopted for the study of the semantic content of the concept. Interconceptual connections are established according to three vectors: according to the meaning of the word combination that nominates the analyzed term: "mass consciousness"; by the meaning of the components "consciousness" and "mass". As a result of the analysis of the term in the form of a word combination, the following semantic elements of the concept have been distinguished: "the content of the reflection of the world picture in the minds of the masses"; "formation sources"; "methods of formation". The "consciousness" component is viewed as the basis for the content of the concept, and the "mass" component – for detection the identification features of the carrier of mass consciousness, nominated by the word "masses". The identification features of the concept of "masses" have been singled out: lack of structure; a large number when it is impossible to determine the exact number of carriers of the trait; lack of common life attitudes and value priorities. It has been proven that professional groups, in particular the military, do not correspond to any of the identifying features of the "mass" nominee: they have a clear structure, a defined number of people, a commonality of life attitudes and professional value priorities. It has been concluded that the concept of "mass consciousness" changes in the projection onto social groups, and it transforms into "collective consciousness". The cognitive structures of the concepts "mass consciousness" and "collective consciousness" have been modeled, and the similarities and differences between the terms "mass consciousness" (the basic concept) and "collective consciousness" (its variant in connection to social groups) have been identified.

К е у в о р д с : mass consciousness, collective consciousness, masses, cognitive structure of mass consciousness, cognitive structure of collective consciousness.

Пелепейченко Людмила Миколаївна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України.
<https://orcid.org/0000-0002-9812-986X>